

IRODALOM.

E rovatban csak az ismertetésre be-
küldött munkákról emlékezünk meg. *Szerk.*

1. **Lucian Blaga:** *Filozofia Stilului*. Kiadta: Cultura Na-
țională. 1924. 8. r. 83 lap. Ára 35 lej.
2. **Dr. Jakubovich Emil:** *Adalékok legrégibb nyelvemlé-
ke okleveleink és krónikáink íróinak személyéhez.*
3. **Dr. Karácsonyi János:** *A görögkatholikus magyarok
eredete.* Budapest, 1924. 8. r. 24. lap.
4. **Mécs László:** *Rabszolgák énekelnek.* Versek. 1925.

1. **Lucian Blaga:** *Filozofia stilului*. Csinos külsőben rö-
vid lélekzetű vázlatos és különböző részeiben különböző ér-
tékű munka az esztétika egy igen sekát vitatott kérdéséről.
Telve merész, szinte forradalmi eszmékkal és gondolatokkal,
melyeket eleven stílusban csak odavet, de nem fejt ki részle-
esen. Onnan indul ki, hogy Van Gogh hollandi festő a mult
század 80—90-es éveiben valóságos forradalmat idézett fel a
festészetben. Hadat ízent az impresszionista esztétikának, amely
a művészt a természettel szemben teljes tétlenségre, utánzásra,
passzivitásra kárhoztatja. Van Gogh nem úgy festi a dolgokat,
amint vannak, hanem amint érzi őket. Forrongó szelleme meg-
látásait élénk és tüzes foltokban dobja vásznára. *Felfogása
valóságos copernikusi fordulat a művészetben. Nem a szellem
igazodik a természethez, hanem a természet a szellemhez.*
Ilyen forradalmi lépést a művészetben nem lehet megértenie és
értékelnie annak, aki a régi esztétika tanításaitól vezetetti magát.

Várákozásunk fel van csigázva: Következni fog tehát egy
új esztétika, rendszeresen felépítve, vagy legalább vázlatosan

alapvonaláival. Ám ezt nem kapjuk. Mert: forradalmi művészek hitvallása rendszerint csak tiltakozás fennálló dogmák ellen és csak második sorban program. (5. l.). De kapunk sok érdekes és finom megjegyzés mellett egy csomó tagadást, egy halom tiltakozást régi esztétikai törvények és normák ellen, melyeknek érvényét tagadja és kétségbe vonja.

Habár a művész ihlettsége pillanatában a lélek tudattalan mélységeiből merít, még sem tagadja, hogy vannak bizonyos szabályok, normák, melyek a művészt az alkotásban vezetik. Azok, akik az esztétikát normatív tudománynak tartják, azt állítják, hogy e normák nem változnak az idővel. Az empirikus gonkolkozású esztétikusok megengedik e normák változását időről-időre, de megegyeznek az előbbiekkal abban, hogy azokat az esztétikum formáinak tartják. Amazok is, ezek is *a művészeti szabályokat, vagy azok konkrét kifejezését: a stílusokat az esztétikai jelenség kifolyásának, módjának tekintik*. Már most e könyv célja éppen az, hogy ez általánosan elfogadott állítólagos balvéleményt megdöntse.

Ez a megdöntés egy „hipotézis”-sel történik. Ez pedig úgy szól, hogy e normáknak semmi közük az esztétikai jelenséghez, hanem egy kulturális környezetből hatolnak be az esztétika területére: tehát nem emanatio, hanem kívülálló tényezők inváziója. Középkorból vett példa világítja meg a mondottakat. A gót katedrális tervező művészenek kétségtelenül meg volt a „kanonja”, voltak normái, de ezek nem sajátosan esztétikai, hanem általános kulturális értékek, eredményei „az étellel és világgal szemben való magatartásnak”, melyből azonos formák származnak a vallásban, filozófiában, morálban, jogban, művészetben. A stílus tehát esztétikán kívül álló érték, mely behatol ugyan oda, de nem annak terméke. Ilyen tényezők: arány, összhang, szimmetria, melyeknek még kevésbé dogmatikus esztétikusok is hosszú fejezeteket szenteltek. Pedig ezek nem az estheticum alkotó, konstitutív elemei, ezek az egész görög kultúra uralkodó értékei. Ezek igenis kifejezhetik a szépet s azért azt az illuziót keltik, mintha esztétikai értékekkel volna dolgunk. Egy klasszikus szobrot szemlélünk: vonalai gyönyörködtetnek, de azért az életért, melyet *mi* élünk bennük. Ám tetszhetnek az összhangért és ritmusért is, tehát olyan értékekért, melyek nem sajátosan esztétikaiak, hanem az ó-kor minden szellemi megnyílvánulásában is megtalálhatók. A végső ered-

mény, melyhez gondolatsora vezet, ez: „Védelmesni esztétikai normákat akkor, mikor az a sajátos érzület, melyből erednek, rég letűnt, több mint nevetséges. Mégis e hibába esnek mindazok, akik a klasszikus eszmény szerint igazodván, a természetes határokon túl megörökítik Praxiteles művészeti kánonját. *A normatív esztétika non-sens*, nem azért, mert normái időlegesek, amint ellenségei tartják, hanem azért, mert művészeti normái nem tulajdonképeni értelemben vett normák, hanem egyes idegen értékek behatolása az esztéticumba”.

Álljunk meg egy pillanatra ez állításnál. Két dolog tűnik fel ezekből. Egyik, hogy az esztétika nem normatív tudomány s másik, hogy Praxiteles „kánon”-ja nem lehet ma is irányadó!

Hogyan? Az esztétika, mint normatív tudomány non-sens? Egészen tág értelemben minden tudomány normatív, hiszen bizonyos ismereteket nyújt, melyek szabályozzák a szakmabeliek kutatását és gondolkozását. De szűkebb értelemben ott vannak a logika, mint a gondolkozás, az etika, mint az emberi cselekedetek és az esztétika, mint a műalkotás és műélvezés normákat, adó, szabályozó tudománya.

Aki ezt nem ismeri el, az anarchizmust hirdet és terjeszt a tudományban is, a művészetben is. Az előtt nincs más törvény és korlát, mint a teremtő emberi szellem ihletett inspirációja és divináló ereje. Innen a modern festészetben és költészetben az a sokféle irány, mely régi tanítások, szabályok és iskolák terhét lerázva szabadon és féktelenül csapong és uralkodik az irodalom és művészet berkeiben.

Mikor a szerző könyve első felének végén (39 l.) ehhez a forradalmi kijelentéshez jut, elfeledkezik, hogy három lappal elébb még maga is elismerte, hogy kánonok vagy normák létezését nem lehet kétségbevonni. Ha tehát léteznek bizonyos korszakokra nézve érvényes és irányadó kánonok, akkor azt mondani, hogy a normatív esztétika non-sens, legalább is túlzás s csak a művész kívánságát fejezi ki, de nem felel meg a tényeknek.

Előttem áll az atheni Akropolis-múzeumból egy archaikus ifjú torzója és a jelen legjelentékenyebb, legtöbbet ígérő szobrászának, *De Fiorin*ak ifjúja.* Önként kínálkozik a két szobor összehasonlításra. Egyik csupa báj, összhang, forró vérral egész-

* Max Raphael, *Idee und Gestalt*. 166—176. l.

ségesen lüktető természetes, szabad élet. A másik kötöttség, merevség, babaszerűen rángatózó, merev, élettelen vonalak, melyek a kínosan vízszintes váll-vonal vezetéséből származnak. Az a kulturális légkör és lelkület, melyből Polykleitos vagy Praxiteles örök-szép szobrai születtek, a múlté ugyan, de a szabályok, melyek őket az alkotásban vezették, ma is érvényesek, ha a művészet a szépet akarja ábrázolni.

A lángelme mindig lázadozott a kötöttségek, a formák ellen; mindig kínosan hordozta a láncokat, melyek szabad szárnyalásában nyugózték. A lángelme a korlátokat ledöntve szabadon teremt; ő a prius, a szabályt, a normát suverén módon ő alkotja és teremti meg. Ám azért az a felfogás, hogy a lángelme a szabályoktól független, megtűr, sőt megkíván bizonyos magyarázatot. Azok az esztétikai szabályok, melyeken a lángész túlteheti magát, az értelemről származnak. A lángelme azonban, midőn az idegen törvényhozás alól függetleníti magát, ugyanakkor saját autonóm törvényeit nemcsak elismeri és követi s nemcsak a maga műalkotása részére ismeri el, hanem normaként követeli bármely más alkotásban. Hiszen épen azért lángelme, mert maga a legfőbb törvényszerűség, amely heteronom szabályozást nem tűr. Így hát az esztétika létező tudomány s ha egyebet nem adna is, mint azokat a módokat és szabályokat, melyeket a lángelme autonóm törvényhozása körében hoz, akkor is normatív tudomány, amelyet követnie kell a művésznek, hogy alkotása szép legyen s ismernie és éreznie a műélvezőnek és szemlélőnek, hogy szellemi gyönyörűséggel teljék meg lelke. Maga a szerző mondja (4. l.), hogy gyermekes esztétikai kitalálás az, hogy egy műremeknek közvetlenül, előkészítő iskolázás és tanultság és az értelem szűrőjének használata nélkül tetszenie kell. Ha már az esztétikai tudomány nem volna egyéb, mint e tetszés közvetítője, ez előkészítő iskola, akkor is normáló, szabályozó tendenciája van s akkor is tévedés az esztétika normatív jellegét kétségbe vonni.

Blaga egy esztétika-történelmi vázlatos visszapillantáson át jut saját maga esztétikai credója megállapításához. Ez a visszatekintés azonban csak a jelenkori esztétikai tudomány két képviselőjére, *Konrad Langéra* és *Lipps és Volkeltre* terjed ki. Ennek az okát nem igen tudnám megmondani. Ha csak nem az, hogy egyik elméletét sem fogadja el, hanem egy harmadikat alkot magának, amely a kettő között áll a középen, köze-

lebb Langeéhoz. Lange szerint a művészet ingadozás, ide-oda-
lengés az illúzió és a valóság között. Ez a művészi illúzió
azonban nem azonos a pszichológiából ismert illúzióval, mert
az esztétikai illúziónál a képek kettős sorával (intuiție dublă),
a kép és a valóság kettősségével van dolgunk. A Lipps és
Volkelt képviselte *beleérzés* (Einfühlung, teoria simpatiei) elmé-
letét bírálván, arra a végső következtetésre jut, hogy a beleér-
zés nem sajátosan esztétikai működés, valamint a Worringer
által Lipps-Volkelttel szemben hangsúlyozott elvonás (voinea de
abstractizare) sem, hanem a beleérzés gyakran megismerő, ér-
telmi, az elvonás gyakran esztétikai működés, amiből követ-
kezik, hogy az estheticum nem e két tudatműködés valamelyi-
kében, hanem azoknak sui generis módon nem a saját sikju-
kon való valószínűsítésében áll. Az estheticum *egy tudatfolyamat
beoltása egy másikba*. Ez a beoltási folyamat az eleven, élő
apperceptió és a holt, mozdulatlan érzéklés, a kedélymozgalom
és intuíció, az elvonás és imagináció között történik. Nincs te-
hát ingadozás két tudatfolyamat között, hanem az egyik *átmő*
a másikba. Blaga nem mondja, de fel kell tennünk, hogy tudja,
hogy Lange is, Lipps és Volkelt is lélektani fejtegetéseikkel egy
olyan folyamatot igyekeznek megvilágítani, amelyet már Kant
észrevett s épen azért, ha elméletét történelmileg akarta me-
galapozni, Kanthoz kellett volna visszamennie. Hogy ezt nem
tette, az a tudományos kutatásban módszertani hiba s munká-
jának tudományos sikerét és eredményét nem emeli, hanem
gyöngíti.

Egyébként is megállapíthatjuk, hogy esztétikai hitvallásá-
nak filozófiai megalapozása korántsem oly erős, oly meggyőző,
amilyen figyelmetkeltő és szellemes munkájának az a második
része, amely a stílusokkal foglalkozik.

A stílusoknak, mint az estheticum megjelenési formáinak
közös eredő forrása a *nisus formativus*. Ezt a kifejezést *Nae-
geli* használta először annak a titkos, rejtett erőnek jelzésére,
mely működik a szerves lényekben azoknak mindig tökélete-
sebb formát adva. Nem nehéz e *nisus formativus*ban ugyan-
azt az erőt észrevenni, melyet Aristoteles metafizikájából *en-
telecheia* néven ismerünk. A görögök világképe nem végtelen,
hanem határolt, szervesen lekerekített, az eszményi glóbus.

Ez a felfogása a görögöknek nem véletlen, nem is a lo-
gikai elmélkedés eredménye, hanem szükségképeni. Praxiteles

— mondja Blaga — ugyanazt az ösztönt követi, mikor egy istennő alakját faragja, mint Arisztoteles, mikor a legfőbb erkölcsi törvényt kimondja; mértéktartás mindenben. A görög a tökéletest és értékest csak a tipikusan kerek formájában szemlélte, mert a végtelen előtte mértéket nem tartó, tehát az, ami a cselekedetek világában a vétkes. A végtelen világ neki hibás volna egy nagy erkölcsi vétékben, mert hiányoznék belőle egy lényeges erény, a „stílus”.

Mindenesetre szellemes és megejtő ez a fejtegetés, de egy nagy hibája van. A görög embernek nem azért glóbus, lekerékített és határolt a mindenség, mert etikájának legfőbb törvénye a mértéktartás a cselekedetekben, hanem azért, mert kozmikus világképéből hiányzik a végtelenség fogalma.

A stílusos művek tehát épen szükségszerű jellegüknél fogva tetszenek korukban egy bizonyos kulturális környezetben. Ebből aztán az következik, hogy ha változik ez a kulturális környezet, szükségképpen változik a stílus is, ami nem egyéb, mint a környezetnek emanatiója. Ennek meg a következménye az, hogy a régi stílust valóban értékelni nem az esztétika közvetítésével, nem esztétikai normák segítségével lehet, hanem mindazon kulturális tényezők felmutatásával, melyek keletkezésének feltételei voltak s melyek nem az esztétika, hanem az általános kultúrtörténet birodalmába tartoznak. Így aztán az, amit „stílus”-nak nevezünk, nem szorítkozik csak a művészetre, hanem ugyanazt találjuk az ismeretek legkülönbözőbb ágaiban, az esztétikában, a társadalom általános szociális berendezkedésében. Mert a stílus épen az, ami közös egy korszak művészetében a kultúra többi összes ágaival. Szóval nem formája az esztétikai jelenségnek, hanem kívülről jövő betörés, invázió, kulturális behatolás az esztétika területére. A művészetben — így foglalja össze esztétikai credóját Blaga — két irány érvényesül, melyeknek semmi köze egymáshoz: az egyik tisztán esztétikai „de a realiză conștiință pe un plan impropriu”; a másik: valósítani stilisztikai értékeket, ami nem egyéb, mint egy egész korszak nisis formativusa.

Olvastunk a könyvről olyan megjegyzést, hogy Blaga a maga szimbolista költészetét akarja vele igazolni. Bevalljuk nyíltan, hogy ebben a kérdésben nem tudtunk magunknak önálló véleményt alkotni.

A szerző birtokában van egy néhány jelentős feltételnek,

melyek mellett alapos tanulmányok, érlelő elmélyedések után a filozófiai és esztétikai irodalom méltó várakozással és reménnyel tekinthet működése elé.

Dr. Gál Kelemen.

2. **Erdélyi költők.** Gyűjtemény erdélyi lírikusok műveiből 1918—1924. Szerkesztette *Farkas Gyula*.

A szerkesztő a könyvhöz írt előszavában kifejti, hogy az itt bemutatott költészet nem a külön erdélyi irodalom létezésének dokumentuma, hanem az egységes magyar irodalomnak Erdélyben jelenleg fölbuzgott egyik ere. Azt a reményét fejezi ki, hogy a különálló erdélyi irodalom hamarosan már csak irodalomtörténeti epizód lesz, amelynek jelentősége az irodalmi centrálizmus megtörésében, a szétszaggatottságában is impozáns magyar szellemi életerő megmutatásában, jelentős tehetségek felszínrevezetésében és a különleges erdélyi psziche kifejezésében áll. Ezt a különfakadt ágat ápolni kell, de viszont arra kell munkálni, hogy ismét belenőhessen az egységes magyar irodalom törzsébe. Egyetértünk *Farkas Gyulával* abban, hogy a magyar irodalom a politikai szétszakítottság dacára is egy; külön erdélyi irodalmat csinálni, kreálni és fenntartani nem akarunk; viszont erőteljesen hangsúlyoznunk kell azt, hogy az erdélyi magyar szellem múltjának, tradícióinak és életerőinek egész gazdagságát tekintve oly kiaknázatlan és parlagon hagyott mostohagyermek volt a magyar szellemcsaládban, hogy még sokáig kell féltékenyen őriznünk minden visszaszorítás, lefokozás és elnémitás ellen s teljes erővel kell törekednünk arra, hogy ez az erdélyi szellem az irodalomban kitermelődjék s megteremtse a maga önállóan is érvényesülni tudó életét. Másfelől, akárhogy is álljon az irodalmi egység igazsága, a politikai különlétezés a valóságban súlyos akadályokat gördít a magyar szellemi élet egységes együttfejlődése elé és kölcsönhatása útjába s ezért nekünk a saját népünkhöz, elzárt fajunk itteni tömegéhez kell fordulnunk s belőle és neki kell irodalmi életünket felvirágoztatnunk. Az erdélyi magyar irodalomnak ez az önállósága, a maga lábán járása szükségszerű, elkerülhetetlen és minden erővel követelendő. A maga külön színével és becsével lesz aztán természetesen az egész magyar irodalom egyik értékes szálává s külön fejlődése annál is inkább biztosítandó, mert még nincs azon a fejlettségi fokon, hogy nehezen

kivivott létjogát és értékeit az egészen belül bármely esélyek között meg is tudná tartani. Addig tehát gyakorlatilag tovább kell beszélünk a külön erdélyi magyar irodalomról, amíg ott leszünk, hogy többé nem kell félnünk egy olyan telhetetlen és káros centrálizmus veszedelmétől, amilyen a múltban Budapestről áradva, beiszapolta az erdélyi virágoskert zsenge palántáit. Ami Farkas Gyulának az erdélyi költészet tartalmi képéről vázolt felfogását illeti s melynek fontosságát éppen az ad, hogy nem az erdélyiek számára vázolja azt, szerintem nem áll összhangban a kötetben közölt versek jó nagy részével. A teljes pesszimizmus, a hit helyett fellépő önhihetegetés, a szerelemnek, életvágynak, boldogságnak hiánya, a csupa gond és bánat, amelyekben ő látja és állapítja meg ennek a költészetnek egész tartalmi világát, jócskán kiélezett és a valóságnak csak egyik szeletét érintő módon jellemzik lírikusainkat és költészetünket. Tiszteletreméltó tendencia, — de tendencia van ebben a megállapításban, s mi jobban szeretjük magát az igazságot, hogy tudniillik az erdélyi líra sem kizárólag egy érzés terhe alatt nyög, hanem az élet sokszínű és sokhatású légkörében zengi az élet sokszerű himnuszát. Az erdélyi magyar lírát semmivel sem látom pesszimiztikusabbnak és szomorúbbnak, mint általában a lírai költészetet akárhol; a líra természete sem engedi meg ezt a mondvacsinált, következetes és szinte pózként ható örökös fejlőgetést.

Ami a kötet összeállítását illeti, kifogásolnunk kell azt, hogy a könyv, amely az erdélyi líraköltészetet akarja az egyetemes magyar olvasóközönség ítélete elé állítani, megelégszik egy nem teljes, félelges kép összeállításával. Bármilyen legyen a szerkesztő irodalmi álláspontja, az objektív igazság megkívánja, hogy egy ilyen reprezentatív műben az erdélyi líra minden ágazatának értékes képviselői benne legyenek. Ha a szerkesztőnek az a célja, hogy csak bizonyos álláspontú és tartalmú lírát engedjen szóhoz jutni, akkor ezt határozottan le kell szegeznie és következetesen végig kell vinnie. De sehogysem tudjuk megérteni, hogy miért hiányzanak a kötetből Bárd Oszkár, Bartalís János, vagy Krüzselyi Erzsébet, Pakocs Károly, Szabó Jenő versei, hogy csak egynéhányat említsek meg a kimaradottak közül. Így ez a kötet nem teljes képe az erdélyi magyar lírának, s ezt a hiányt még értékítéletekkel sem lehet mentegeni, mert a kihagyottaknak is vannak olyan alkotásai, amelyek mű-

vészi érték és jellemzőség szempontjából egyaránt ütik a bevettek jónéhányának mértékét, sőt néha felül is mulják azt.

A szerkesztésre még egy megjegyzést akarok tenni. Reményik Sándor: „Mikor a delta a forrásra gondol” c. versének utolsó szakaszában ezt a sort: „*Tiszta* kezét a *tiszta* vízbe tartja” így közli: „Tiszta kezét a vízbe tartja”. A kihagyott szó rendkívül lényeges ebben a versben.

Az ilyesfajta megcsonkítások által a versek fájdalmasan tönkretételnek, s mivel kötött formákról van szó, erre a hibára nincs mentség. Arról, hogy az egyes költőknek mennyire sikerült a legjellemezőbb verseit kiválogatni, nem szólok, mert itt valóban olyan dolgokról van szó, amellyel kapcsolatban minden antológiát érhetnek kifogások, s az akadályok a dolog természetében rejlenek. Általában azt mondhatjuk, hogy mindeniktől van egy-egy jellemző a könyvben, de ha a vezérharang meg is szólal, viszont többjüknél, el van ejtve a küzdelem, a belső ellentétek és a fejlődés tükröztetése. Azt lehet mondani, hogy ebben a kötetben az erdélyi lira vissza van hangszerelve az alaphangokra, ezzel egyöntetűbb és nyugodtabb, de viszont szegényebb képet adott a valóságnál. De még így sem uralkodik a kötetben az előszóban jellemzett pesszimista tónus. Igen előnyösen bontakozik ki belőle a Farcádi Sándor, Finta Gerő és Finta Zoltán költészete; az illetőkből a legjobbat és legjellemezőbbet kapjuk. Farcádi költészetéből olyan konok életerő árad, amelyben igazán nyoma sincs a pesszimizmusnak és csüggedésnek; Finta Gerő szelid őszi melancholiája sem a reménytelenség és sötét gond tükre, hanem sokkal inkább az őszben tavaszt remélő lélek édes borzongásaié; a technikában darabos, kuruc Finta Zoltán fanyar lírája annyi erőt és tüzet lehell, ami szinte széttöri a formát: — no, ezek nem pesszimisták, ezek az életet szerető és követelő lelkek, sokszor nagyon is finoman reagálók és ha sírnak is, nem fognak kétségbeesni. Az R. Berde Mária itt közölt versei lírájának legjavából valók és igazán becsületére válnak az egész magyar irodalomnak, de egy színből válogatott csokor. Nagyon erőteljes vonással szövődik a képbe P. (és nem N.) Jánossy Béla egészséges, férfias és gördülő lírája; szintén jellegzetes és értékes a Nagy Emmától válogatott finom, illatos, ifjúságot és életet lehellő bokréta; Tompa László, Walter Gyula, Sz. Szabó István egyéni és gazdag költészete már kissé bágyadt és nem a legszerencsésebb válogatással jelenik meg;

az Olosz Lajos és Szentimrei Jenő legegényibb és legkülönlegesebb világa pedig határozottan több és esetleg más verseknek közlését is kívánta volna. Áprily és Reményik a dolog természeténél fogva nem teljeseek, őket nagyon nehéz egynehány verssel besorozni a csapatba, tőlük sohase elég, mindig többet kívánunk. Serestély Béla eszünkbe juttatja az értékeesebb kimaradottakat s ez némileg zavarja csinos verseinek élvezetét. Amit a könyv adott, azért meleg köszönet illeti a derék és nagy szolgálatokat végző szerkesztőt. Egyetlen kívánságunk marad, hogy minél előbb adjon egy teljesebbet.

Dr. Makkai Sándor.

3. Dr. Jakubovich Emil: *Adalékok legrégebb nyelvemlékes okleveleink és krónikáink íróinak személyéhez.*

Jakubovich Emil, nyelvemlékeinknek e kiváló buvára fenti munkájában a nyelvemlékes okleveleink és krónikáink íróinak személyére vonatkozó adatokat, hozzávetéseket bírálja, helyesbíti s újabb adalékokkal világít rá személyükre. Számos érdekes adalékot találunk munkájában az Árpád-házi királyok titkáraitól, cancelláriusairól, így a tihanyi alapítólevél Miklós püspökről, Simon pécsi püspökről, a veszprémvölgyi oklevél írójáról, Aba Sámuel *Nána* nevű titkáráról, Kézai Simon mesterről és másokról. De legbővebben Béla király névtelen jegyzőjéről és Márkus krónikásról szól. Az Anonymus-krónika *P. dictus magister* kezdő *P.*-je mögött az író nevét sejtí. Paulus nevű jegyzője III. Bélának talán kettő is volt, de az Anonymus-krónika nyelvi régiségeinél fogva a szerző nézete szerint II. Béla koráig bátran visszavihető, bár fennmaradt okleveleiben II. Bélának nincs *P.* betűs íródeákja. Végül Márkus krónikás személyére vonatkozó kutatásairól számol be. Ez nem lehet más, mint az a *Kálti Márkus*, kinek életére 1336-tól 1358-ig okleveles adataink vannak. Kálti Márkusra vonatkozólag a czegei gróf Wass-családnak a kolozsvári Erdélyi Muzeumban letett levéltárában új, ismeretlen adalékokat sejtí. A család egyik ősevel, Wass Péterrel ugyanis a nevezetes krónikaíró pörösködésben állott. A tudomány érdekében állana a nevezett levéltárban Kálti Márkusra vonatkozólag tovább nyomozni.

Dr. Csűry Bálint.

4. Dr. Karácsonyi János: *A görögkatholikus magyarok eredete.*

Szerző dolgozata első felében Schwarz Godofrédtól 1739-ben kiröppentett ama nézet ellen foglal állást, hogy a magya-

rok között az első nevezetes térítéseket a görög egyház végezte. E felfogást a magyar görögkatholikus egyház is magáévá tette s ennek bizonyítására érveket sorakoztatott fel.

E bizonyítékok között első helyen áll, hogy több görög történetíró szerint Bulcsu és Gyula vezér Konstantinápolyba menvén, ott felvették a keresztséget s több szerzetest, papot hoztak magukkal Erdélybe s itt a többek között Saroltát, Gyula vezér leányát, utóbb Géza fejedelem feleségét is megkeresztelték. E tudósítást azonban lerontja ama körülmény, hogy a nevezett görög történetírók egy forrásból merítik ismeretüket, Szkülitzestől, aki pedig jóval később élt, mint amely korról írt. Továbbá nem igaz, hogy a Konstantinápolyban járt főurak között Gyula nevű volt, Géza fejedelem felesége se Sarolta volt. A magyar források közül a Budai és a Képes Krónika tudnak Saroltáról, de oda is tévesen került be e név.

A magyarok között a görög vallás terjedése magával hozta volna, hogy a vallási elnevezések közé görög szók kerüljenek, de ennek nyoma sincs. A görögökkel való érintkezést az is akadályozta, hogy a két ország közé esett a bolgár császárság, amely mint ellenséges állam, görög—magyar közeledést el nem tűrt.

A görög hatás további bizonyítékai között szerepelnek még: a veszprémvölgyi apácák részére Szent Istvántól kiállított görög alapítólevél, továbbá az I. Géza királynak adott görög korona, a koronázási paláston látható görög képek, a visegrádi görög kolostor.

Azonban a veszprémi görög alapítólevél későbbi korból eredő hamisítvány; a Géza királynak adott korona tisztán politikai ajándék; a koronázási paláston feltűnő, hogy a feliratok latinok; a visegrádi görög kolostort meg I. Endre király az Oroszországból magával hozott szerzetesek részére alapította, mivel felesége az orosz nagyhercegnek volt a leánya s az udvari nép között voltak oroszok. A görög vallás terjedése ellen két leglényegesebb bizonyíték, hogy manapság a görög katolikusoktól lakott helyeken akkor a pápának adót szedtek, továbbá azok a helyek tízedet fizettek, amit nem tettek volna meg, ha nem római katolikusok, hanem (az unió előtt) görög keletiek lettek volna.

Tehát a görög katolikusokat ősmagyar megtérők utódai gyanánt látni nem lehet. Annál inkább nem, mivel eredetüket

ki lehet mutatni. Ennek kimutatásával foglalkozik az értekezés második része.

A szerző adatok felsorakoztatásával megállapítja azt, hogy a kállai vár védelme alatt öt olyan község alakult (Dorog, Varjas, Vid, Sima, Nagy-Kálló), amelynek lakossága egészben vagy részben rác, azaz szerb volt. A rácokat, mint munkásokat egyes családok telepítették be a Délvidékről. Mivel a rácok nagyon ragaszkodtak szertartásaikhoz, szokásaikhoz, megtartották görög keleti vallásukat. Részben közülük kerültek ki azok a királypárti hajdúk, akik Rakamaznál ellenállottak Bocskay hajdúinak. Más részük Bocskay mellé állott és tőle megkapták a hajdú-szabadságot. Dorog utóbb hajdú város lett.

Ez időre tekintélyes számú oroszok is beköltözött Szabolcsba s szétszórva elhelyezkedtek. A görög szertartású keresztények közé 1645—60. években költöztek be a mai Szilágy- és Szatmármegyéből a románok is, részint hogy hajdúk lehessenek, részint hogy jobb földekhez jussanak.

Hajdú-Dorog és Nagy-Kálló környékén történő lassú, de fokozatos telepítésben meg lehet aztán találni az okokat, amelyek a görög szertartású keresztényeket arra bírták, hogy a magyar nyelvet elsajátítsák s a magyar nemzet tagjaivá legyenek. Kisebb csoportokban magyarul a községekbe települtek, emellett a környék is magyar volt. A beköltözők lassan helyezkedtek el, ami elmagyarosodásukat szintén elősegítette. Így a rác, román, orosz s közibük állott magyarokból alakult meg a görög katolikus magyarság magva, amely nemzetek azért is megtanultak magyarul, hogy legyen közös nyelv, amelyen egymással érintkezni tudjanak. Érzelmileg e nemzeteket leginkább a Rákóczi-felkelés hozta közelebb egymáshoz.

A görög vallású magyarok azután 1652-ben, végleg pedig 1692-ben kiváltak a keleti egyházból s mint görög katolikusok azóta a magyarságnak számottevő részét alkotják.

Ezekben foglalható össze Karácsonyi értékes fejtegetésének lényege, amely fejtegetés a benne megnyilatkozó biztos tudás, meggyőző erő révén méltán sorakozik a nagynevű szerző jeles alkotásai közé.

Dr. Biró Vencel.

4. **Mécs László:** *Rabszolgák énekelnek.*

Amit Mécs László verses-kötetéről betűbe mondom: sem hódolat, sem taglósujtás, hanem őszinte meggyőződésből fakadó bírálat.

Ez a kötet *a szív zenéje*. A költő mintha az életpiac-sarkon egymagában állna, kezében meleg, piros emberszívével s előtte rendre elvonulnának a lelki szenvedés és a testi nyomoruság számalomraméltói: koldusok, betegek, csalódottak. Minden nyomorhoz van szava: meleg, résztvevő. Minden lelki sebre van tekintete: jóságos, végigsimogató. Szava és tekintete szívén keresztül sajátos módon énekel. És énekében visszhangzik minden előtte elmenő szívnek könnyeken keresztül csillogó vizsontszeretete. Érzik, hogy szív énekel nekik. *A szívek össze-éneklése; a különböző fajok és életirányok összeemelegítése*: indítja dalra lelkét. (Menjünk Assziszibe, A lámpásos ember útja, A szegény ember kertecskéje, A koldus balladája, A vak-ság dicsérete.)

A kötet uralkodó gondolatköre a költőnek önmagával való hol szeliden, hol balladásosan tragikus küzködéséből sarjadzik. (Jónás próféta, Mindég beljűk ütközől, Gyermekkor, Lopott pillanatok parkja.) Ezekből a verskörökből Mécs László jelenlegi költői lelkületét magamnak így rekonstruáltam: — A papköltőben a szentpáli kettős törvény nagy összeütközései kavarnak lelki viharokat. Szív-élete dominál. Amint többször sejteti (*Angyalminta, Mosolyhintő gyermek voltam* stb.) őt a természet nem mindennapos testi szépséggel és organikus fizikai tulajdonokkal ruházta fel. Ezt az ő hallgatósága észrevette. S ő ennek az észrevett-voltának *teljes* tudatában van. Ezért ég az akaratlan hiúság gyakori kísértésének tüzeiben (Kuvik). Gyakran harcol a vággyal, vajha szépsége természetes vadvirágokba hajtana ki (*Életemnek színe nincs, csak szürke ében,* — Vendégeim jöttek c. verse); de lesujtja vágját és kedélyét az a tudat, hogy apostol — kegyelemmel van beoltva. (Szentvihar, Szent Péter hajója, Jónás próféta). — Ez a belső harc nem hivatásfeszítő, hanem lelketfárasztó hatással van reá. Sajnálat ébred a lelkében önmagát sajnálja. Hogy úgy mondjam: fáj neki a papi hivatás. (Síratnak engem.) Ezért többször nemcsak melanchólikus, hanem egyenesen elkeseredettséggel-ízű hangulat lesz úrrá rajta (ha pillanatokig is), ami *tulzásokra ragadja*, melyek néha cinizmusban nyilatkoznak meg (*A nagyképűség zátonyán, mint illik: álldogálok,* — Lakodalomban c. v.); néha pedig nyilvánosság elé — még költői formában — sem való mámoros, meggondolatlan kifejezésekbe tör ki. Innen magyarázható az is, hogy többször nyúl olyan témákhoz, amelyek félrecsúszamlott magyar zseninknek, Ady Endrének, kétes kiváltságai: apostol ajkon kiábrándítóan visszatetszők. (Jassz-leány, Láttam kinyílni gyöngyvirágot, Üzenet milói Vénusznak.)

Az ő forrásban levő lelkületéből értem meg azt is, hogy Mécs László *a belső formában határozottan és nagyfokban Ady-utánzó*.

Szóképeket, tárgy-színeket szívesen vesz a szexualitás palettájáról. Hogy zord színekkel mesterien bánik (Tertullian

húsvéti éneke): ez drámai talentumának erős bizonyítéka. Hogy azonban a festék-anyagban nem válogat: ezt lelke eltévelyedésének és a költői szabadság ferde felfogásának látom. Hiába, nem minden szilárd anyagból lehet művészi szobrot faragni. *Vannak témák, amelyeknek nincs meg* (a Reményik Sándortól ihletett percben megnevezett) *nemesi levelük*. Ezeket a témákat költő, aki hivatásának tiszta tudatában van, lantra nem veheti művészetének veszélyeztetése nélkül: Petőfi sem, Ady sem, Mécs László sem. Senkinek sem áll jól az utánzás: komikus annál, akinek tehetsége nincs; sajnálatraméltó annál, akinek olyan tehetsége van, mint Mécsnek. Aki a Szentlélek ekéit, Rohanás a tavaszba, Meglátam a férfit, Kiásom Pompejit, Tertullianus éneke, A koldus balladája — verseket megírta: annak nincs szüksége Ady-követésre. Különben Ady tehetsége sem a vérszagú kurjantásokban, hanem az Értől az óceánig, A proletárfiú stb. szépséges megéneklésében nyilatkozik meg.

Abban a külsőben, ahogy Mécs László most öltözteti gondolatait: költészete nem fölemelő, hanem kétségekbenmarasztó, vergődnihagyó, kétségbimbókatfakasztó fekete tavasz; forrongó must, amelynek nagy cukortartalmából erős bórjövő kacag; de élvezete fejfájást okoz. A mai kor hisztériás lelkületének kedvenc bájjitalala.

Ezenkívül bizonyos demagóg-íz kezd elhatalmasodni költői kiszólásaiban, ami lehet hatásos, de nem művészi.

Néha judaizáns kifejezésektől sem riad vissza, ha rimnek van szüksége erre az áldozatra. (Mert nagy eperfa van neki — Nagy emberek c. v.)

Végső megállapításom, mindent összefoglalva, a következő:

Ha a költőnek az a hivatása, hogy narkózisba hozzon: Mécs László elérte fejlődése tetőpontját. — Ha azonban a költő hivatása nyomorúságok mocsárlázából eszmény-havasok üde levegőjével gyógyítani bomlottidegű, vérszegény emberlelkeket: akkor Mécs Lászlónak, aki a zsoltáros-lantját van hivatva pengetni, gyökeres lelki átalakuláson kell keresztüljutnia.

Dr. Pakocs Károly.